

Evaluating Cultural Vitality for Isfahan Metropolitan City

Shideh Yusef Taleshi¹, Homa Moazen Jamshidi^{2*}

¹ MA Degree in Economics of Art and Culture, Department of Economics and Entrepreneurship, Faculty of Research Excellence in Arts and Entrepreneurship, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

² Assistant Professor, Department of Art Economics and Entrepreneurship, Faculty of Research Excellence in Arts and Entrepreneurship, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Abstract: These days the importance of art and culture as a necessary capital for growth and development has been highly recognized and the need for the economy to find new areas of investment for generating income, creating jobs and etc. has made many developing and developed countries to strive to make full use of their resources available for reaching sustainable development. Regarding this, by investing on their cultural resources, different countries try to promote the economic, social and political development. On the path to national development, addressing cities and taking advantage of the cities opportunities to achieve urban development is a critical need. Optimal utilization of cultural resources to develop cities requires careful planning. Cultural planning, as the interconnected chapter of the three disciplines of cultural economics, urban economics and urban planning, is considered to be a required tool for utilizing cultural resources for development. In order to design an optimal development plan we need to have a complete and exact understanding of the current situation. Regarding this, evaluating our performance in utilizing the cultural resources is the first step for any cultural development plan. Among the many existing criteria for cultural development trends of regions, cultural vitality is the most comprehensive one, which uses a combination of three indicators including: 1) the presence of opportunities for cultural participation; 2) cultural participation; and 3) support for culture, and 54 variables to reflect the situation of a community in the production, dissemination and support for art and culture as basis of cultural capital as well as cultural, economic, and social development. The present study aims to determine cultural vitality in the metropolitan city of Isfahan. The study, the study is a practical and a descriptive-analytical research in terms of the purpose and method. The required data for evaluating cultural vitality and its three indicators were directly obtained from the relevant organizations and statistical calendars. In line with the goal of this investigation, the data were standardized using statistical procedures including averages and standard deviation in order to obtain the same unit of different variables and data and prevent data bias. Finally, using simple average of the variables, the main sub-indicators were calculated and using the average of the main three sub-indicators, cultural vitality was measured through the years 1392-1395 (March 21, 2013 - March 21, 2016). According to the obtained results cultural vitality, as a whole, has been increased in Isfahan during this period with a change from -0.832 in 1392 to 0.502 in 1395. However, regarding the "Presence of Opportunities for Cultural Participation" indicator, Isfahan has experienced a decline.

Key Words: Cultural Vitality, Presence of Opportunities for Cultural Participation, Cultural Participation, Cultural support.

ارزیابی زیست‌پذیری فرهنگی کلان‌شهر اصفهان

شیده یوسف طالشی^۱، هما مودن جمشیدی^{۲*}

۱- کارشناسی ارشد اقتصاد فرهنگ و هنر، گروه اقتصاد و کار آفرینی، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کار آفرینی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

۲- استادیار، گروه اقتصاد و کار آفرینی، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کار آفرینی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۱/۰۷ تاریخ دریافت: ۹۸/۰۲/۰۳

چکیده

امروزه بسیاری از اقتصادهای در حال توسعه و توسعه یافته جهان، در صدد بهره‌بردن از منابع فرهنگی خود در شهرها هستند تا به سوی پیشرفت اقتصادی بیشتر گام بردارند. این امر علاوه بر منابع، نیازمند برنامه‌ریزی تخصصی است؛ بنابراین، نیاز به وجود معیاری احساس می‌شود که نشان‌دهنده کارایی شهر برای بهره‌گیری از فضاها و منابع فرهنگی و ارزیابی توسعه فرهنگی باشد. یکی از جامع‌ترین معیارهای ارزیابی، معیار زیست‌پذیری فرهنگی است که از سه شاخص فرصت مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ و ۵۴ زیرشاخص تشکیل شده است. هدف این پژوهش، بررسی زیست‌پذیری فرهنگی و روند رشد آن طی دوره مطالعه شده در کلان‌شهر اصفهان است؛ از این رو، پژوهش از نظر هدف، کاربردی است. داده‌های لازم برای برآورد این معیار از سالنامه‌های آماری و مراجعه به سازمان‌های مربوطه به دست آمده‌اند. داده‌ها به‌ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت، محاسبه و سپس استانداردسازی شده‌اند. در گام بعدی با استفاده از میانگین ساده زیرشاخص‌ها، هر یک از سه شاخص، محاسبه و با بهره‌گیری از میانگین شاخص‌ها، زیست‌پذیری فرهنگی اصفهان طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵ برآورد شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهند معیار زیست‌پذیری فرهنگی در اصفهان طی دوره پژوهش با افزایش روبه‌رو بوده و توانسته است از مقدار ۰/۸۳۲ - در سال ۱۳۹۲ به مقدار ۰/۵۰۲ در سال ۱۳۹۵ برسد؛ اما شاخص فرصت مشارکت فرهنگی، برخلاف دو شاخص مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ با کاهش مواجه شده است.

واژه‌های کلیدی: زیست‌پذیری فرهنگی، فرصت مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی، حمایت از فرهنگ.

* Corresponding Author: Homa Moazen Jamshidi

E-mail address: h.moazenjamshidi@au.ac.ir

Copyright2020@University of Isfahan. All rights reserved

بیان مسئله

در سال‌های گذشته موضوعاتی مانند اقتصاد خلاق، شهر خلاق و زیست‌پذیری فرهنگی به مباحث مهمی در مطالعات فرهنگی در حوزه توسعه شهری و توسعه اقتصادی تبدیل شده است (Voicu & Dragomir, 2016, p. 6). از دلایل این تحول، ارائه مفهوم «ماهیت عملکرد شهرها و جوامع» بود که ریچارد فلوریدا مطرح کرد. فلوریدا با گذار از اقتصاد مبتنی بر فعالیت‌های فیزیکی، سازمان‌ها و صنایع بزرگ، به اقتصاد مبتنی بر فعالیت‌های فکری و خلاقیت انسان پرداخت (Voicu & Dragomir, 2016, p. 7). همچنین فلوریدا نظریه شهر خلاق را ارائه داد که در آن درباره نوع جدیدی از شهرها صحبت می‌کند که بر پایه اقتصاد خلاق است و رشد اقتصادی شهر را براساس سه اصل استعداد^۱، تکنولوژی^۲ و بردباری^۳ استوار می‌داند (Florida, 2003, p. 9). براساس نظریه شهر خلاق، فرهنگ و هنر می‌تواند یکی از منابع مهم استعداد شهری برای تأثیرگذاری بر عملکرد اقتصادی شهرها در نظر گرفته شود و با بهره‌گیری از این استعداد به ایجاد توسعه منتهی شود. (Lee, 2014, p. 8).

با توجه به اینکه فرهنگ و هنر در دنیای امروز سرمایه‌ای برای رشد و توسعه بسیاری از کشورهای جهان به حساب می‌آید و با توجه به تعدد کاربردهای آن، کشورها با سرمایه‌گذاری روی این منابع سعی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خود دارند، نیاز اقتصاد به زمینه‌های جدید برای سرمایه‌گذاری و بهره‌گیری از آن برای کسب درآمد، ایجاد اشتغال و ... در دنیای امروز مشهود است. بدین ترتیب بسیاری از کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته جهان در

تلاش‌اند تا با استفاده همه‌جانبه از منابع در دسترس به پیشرفت هر چه بیشتر اقتصادی و توسعه پایدار دست یابند. کشور ایران هم از این مسئله مستثنی نبوده و مسئله توسعه در ابعاد مختلف آن همواره دغدغه پژوهشگران، سیاست‌گذاران و مسئولان بوده و هست؛ بنابراین، فرهنگ تبدیل به زمینه‌ای با کاربردهای متعدد شده است که باید سیاست‌گذاران یا دولت‌های محلی، آن را مدنظر قرار دهند و در پروژه‌های توسعه شهری به کار گیرند. به عبارت دیگر، نیاز به ادغام فرهنگ با استراتژی‌های دولت‌ها و مقامات محلی و در برنامه‌ریزی شهری بیش از پیش احساس می‌شود (Stanborough, 2011, p. 97).

ضرورت ایجاد توسعه شهری با استفاده از منابع فرهنگی برای پیشبرد اهداف و قرار گرفتن در مسیر توسعه ملی، نیاز به وجود معیاری برای ارزیابی کارایی شهرها برای بهره‌برداری از منابع فرهنگی را نمایان می‌سازد؛ زیرا شناخت وضعیت موجود جامعه در استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی موجود به منزله زمینه‌ساز توسعه، مسیر حرکت به وضع مطلوب را هموارتر می‌سازد. معیارهای زیادی برای ارزیابی روند توسعه فرهنگی شهرها وجود دارد؛ اما معیار زیست‌پذیری فرهنگی به منزله روشی جامع از روش‌های جدید ارزیابی، به‌طور ویژه مورد توجه قرار گرفته است (Lee, 2014, p. 12).

بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که زیست‌پذیری فرهنگی بر نقش فرهنگ در اقتصاد و توسعه شهری تأکید دارد (Voicu & Dragomir, 2016, p. 7) و با استفاده از این معیار حتی می‌توان پتانسیل‌های ناشناخته شهری که دچار رکود شده‌اند را شناسایی کرد و تصویر جدیدی از آن ارائه داد (Voicu

1. Talent

2. Technology

3. Tolerance

با تعیین میزان زیست‌پذیری فرهنگی کلان‌شهر اصفهان، تصویر روشنی از شاخص‌های فرهنگی کلان‌شهر ارائه می‌شود که این معیار برای تعیین میزان رشد فعالیت‌های فرهنگی، تعیین میزان انتفاع مردم از فعالیت‌های فرهنگی و ...، همچنین بهره‌گیری از منابع فرهنگی برای توسعه کلان‌شهر اهمیت می‌یابد.

در این پژوهش از هر سه شاخص فرصت مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ برای ارزیابی زیست‌پذیری فرهنگی با توجه به برخی زیرشاخص‌هایی استفاده شده است که داده‌های آنها برای اصفهان در دسترس‌اند. با بهره‌گیری از مقادیر به‌دست‌آمده در هر سال، سیر تحولات معیار زیست‌پذیری فرهنگی اصفهان و به‌کارگیری از منابع فرهنگی برای ایجاد فضای باکیفیت برای زندگی شهروندان و رشد و توسعه اقتصادی این شهر در سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۵ بررسی شده است. همچنین به این پرسش پاسخ داده می‌شود که بررسی وضعیت کلان‌شهر اصفهان از نظر میزان زیست‌پذیری فرهنگی و هر یک از سه شاخص آن چگونه است.

پیشینه پژوهش

نخستین بار ماتاراسو (۱۹۹۹) زیست‌پذیری فرهنگی را در مطالعه‌ای با نام «به سوی شاخص فرهنگ محلی: اندازه‌گیری زیست‌پذیری فرهنگی جوامع» مطرح کرد. او زیست‌پذیری فرهنگی را به سه شاخص عمده نهادی، تولیدی و پیامدی تقسیم کرد که هر کدام زیرشاخص‌هایی داشتند. در این مطالعه، ماتاراسو از مؤسسات، زیرساخت‌ها، سرمایه‌گذاری، دسترسی و توزیع برای تخمین شاخص نهادی و از فعالیت و مشارکت، آموزش و تحصیلات، فعالیت‌های خلاق تبلیغاتی برای تعیین شاخص تولیدی و درنهایت، از

9, p. Dragomir, 2016). در واقع زیست‌پذیری فرهنگی بیان‌کننده وضعیت جامعه بررسی‌شده در تولید، انتشار و حمایت از فرهنگ و هنر به‌منزله بستر شکل‌گیری سرمایه فرهنگی و توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی است. استفاده از شاخص‌های فرصت مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی، حمایت از فرهنگ که هر کدام شامل تعداد زیادی زیرشاخص‌اند باعث شده است زیست‌پذیری فرهنگی تصویری کاملاً دقیق و جزئی از امکان شکل‌گیری، رشد و بهره‌برداری از منابع فرهنگی ارائه دهد و توان منطقه مطالعه‌شده را در بهره‌گیری از پتانسیل‌های فرهنگی موجود بسنجد (Jackson M, 2006, p.9).

زیست‌پذیری فرهنگی با استفاده از سنجش میزان بهره‌برداری از منابع فرهنگی کمک‌شایانی به بهره‌برداری مناسب و به‌اندازه از این منابع می‌کند. همچنین بهره‌برداری بهینه از منابع فرهنگی برای رشد و توسعه اقتصادی شهر گامی مهم برای توسعه پایدار اقتصادی یک کشور تلقی می‌شود. نبود اطلاعات فرهنگی جامع و بسنده کردن به چند شاخص محدود، آن هم به صورت ارقام کلی، نشان‌دهنده کار نبودن نهادهای مرتبط به خصوص در سیستم اطلاعاتی‌شان در کشور است؛ در حالی که وجود اطلاعات گسترده تفکیک‌شده در معیار زیست‌پذیری، دید جامعی نسبت به وضعیت فرهنگ و هنر ارائه می‌دهد. این موضوع کمک بسیاری به واحدهای سیاست‌گذار و تصمیم‌گیرنده در حوزه فرهنگ و حتی سایر حوزه‌ها می‌کند. با شناخت فرصت‌های مشارکت فرهنگی، میزان مشارکت فرهنگی و میزان حمایت از فرهنگ، می‌توان با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق، فرصت‌های مشارکت را بالفعل کرد و در راستای توسعه امور فرهنگی گام برداشت. در پژوهش حاضر،

شاخص‌های جدیدی از معیار زیست‌پذیری فرهنگی مطرح کردند. آنها پنج شاخص: زیرساخت‌های فرهنگی، مشارکت فرهنگی، بودجه تخصیص یافته به بخش فرهنگ، منابع انسانی متخصص و صنایع خلاق را شاخص‌های اصلی در نظر گرفتند و برای هر یک نیز زیرشاخص ارائه دادند؛ البته شاخص‌های ارائه‌شده در این مطالعه صرفاً به لحاظ دسته‌بندی با شاخص‌ها با مطالعات پیشین تفاوت دارند

با توجه به اینکه زیست‌پذیری فرهنگی مقوله جدیدی است که از عمر آن نزدیک به بیست سال می‌گذرد، مطالعات زیادی در این زمینه انجام نشده و تا کنون در داخل کشور نیز مطالعه‌ای درخور در باب زیست‌پذیری فرهنگی انجام نشده است و تنها در مقاله ایزدی و محمدی (۱۳۹۴) با نام «شناسایی و ارزیابی شاخص‌های کیفیت فضای فرهنگی اجتماعی مطالعه موردی: کلان‌شهر اصفهان» به این موضوع پرداخته شد؛ مبنی بر اینکه فضاهای فرهنگی اجتماعی در تعاملات اجتماعی و ارتقای فرهنگ شهروندی نقش مؤثری داشته و از جمله راهکارهای دستیابی به توسعه فرهنگی، توجه به کیفیت فضاهای فرهنگی اجتماعی است.

مبانی نظری پژوهش

توسعه فرهنگی در تعامل با توسعه اقتصادی

توسعه فرایندی است که به افزایش پیوسته و مداوم رفاه در جامعه منجر می‌شود (روزبهان، ۱۳۹۴: ۲۱۵). همچنین پدیده‌ای چندبعدی و دربرگیرنده توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، شهری، سیاسی و ... است که توسعه یکی از ابعاد بر دیگری اثر می‌گذارد و محدودیت هر یک، باعث ایجاد محدودیت در دیگری می‌شود (یوسفی، ۱۳۹۵: ۱۵).

توسعه فردی و توسعه جامعه برای تعیین شاخص پیامدی استفاده کرد. بعد از این، مطالعه جکسون و همکاران (۲۰۰۶) در گزارش «زیست‌پذیری فرهنگی جوامع» شاخص‌های فرصت مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ را سه شاخص عمده زیست‌پذیری فرهنگی معرفی کردند. شاخص فرصت مشارکت فرهنگی زیرشاخص‌های: (۱) سازمان‌های غیرانتفاعی، عمومی و تجاری مرتبط با هنر؛ (۲) مراکز خرده‌فروشی هنر؛ (۳) سالن‌های غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری؛ (۴) جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها؛ (۵) خروجی رسانه‌های متمرکز بر هنر؛ (۶) مدارس هنر را در بر می‌گیرد. زیرشاخص‌های: (۱) هنرمندان؛ (۲) انجمن‌های هنری؛ (۳) تحصیلات هنری؛ (۴) برنامه‌های هنری بعد از مدارس؛ (۵) مشارکت مخاطبان؛ (۶) خرید کالاها هنری یا مواد اولیه برای ساخت کالاها هنری؛ (۷) گفتمان درباره فرهنگ و هنر در رسانه، زیرمجموعه شاخص مشارکت فرهنگی است. در نهایت حمایت از فرهنگ به زیرشاخص‌های: (۱) هزینه‌های عمومی برای حمایت از هنر در همه بخش‌ها (غیرانتفاعی، عمومی و تجاری)؛ (۲) هزینه‌های بنیادی برای حمایت از هنر (غیرانتفاعی، عمومی و تجاری)؛ (۳) داوطلب شدن و واگذاری هنر به بخش خصوصی؛ (۴) حضور هنرمندان؛ (۵) ادغام فرهنگ و هنر با سایر بخش‌های سیاست‌گذاری و تخصیص بهینه منابع فرهنگی تقسیم شد. پس از آن اسمیت^۱ (۲۰۱۰) و لی^۲ (۲۰۱۴) نیز از شاخص‌های جکسون و همکارانش در گزارش مذکور برای انجام مطالعات خود استفاده کردند. در نهایت ویسو و دراگومیر (۲۰۱۶) در گزارشی دیگر با نام «زیست‌پذیری فرهنگی شهرهای رومانی»

¹ Rachel May Smith

² Tingying Lee

نو شدن است که فرهنگ یک شهر یا جامعه را تغییر می‌دهد (لطیفی، ۱۳۸۲: ۱۴۳).

تأثیر فرهنگ و هنر بر توسعه شهری

توسعه شهری بخشی از سیاست‌های توسعه ملی برای دستیابی به رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی است و به همین دلیل، باید سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت زندگی شهری، رفاه اجتماعی، رضایت شهروندان و ... در راستای رسیدن به وضعیتی پایدار در شهرها اجرا شوند (Larijani, 2016, p. 12).

فرهنگ و هنر به صورت اثرات مخارج کوتاه‌مدت و اثرات رشد بلندمدت بر توسعه شهری تأثیر می‌گذارد. اثر مخارج کوتاه‌مدت، توانایی جذب بازدیدکننده در زمینه فرهنگ و مخارجی را در بر می‌گیرد که در راستای خرید کالاها و خدمات مرتبط نظیر غذا، نوشیدنی، محل اقامت و ... است. اثرات رشد بلندمدت به دو قسمت اثر فرهنگ بر خلاقیت و انتخاب مکان تقسیم می‌شود. اثر فرهنگ و هنر بر خلاقیت، منبع الهام‌بخش برای فرآیندهای خلاق و اقداماتی است که به تغییر و نوآوری منجر می‌شود. اثر فرهنگ بر انتخاب مکان باعث جذب مردم به منزله فاکتوری برای زندگی بهتر و همچنین شرکت‌ها اعم از بزرگ و کوچک برای جذب افراد خلاق و پس‌انداز حقوق و دستمزدشان می‌شود. در واقع فعالیت‌های فرهنگی و هنری در یک منطقه به صورت غیرمستقیم و از طریق خلاقیت در بخش هنر که به سایر فعالیت‌های اقتصادی گسترش می‌یابد، به توسعه صنعتی نوآورانه منجر می‌شود و انگیزه‌های منتج از هنر برای فعالان حوزه کسب‌وکار و در نتیجه، رشد اقتصادی امری مهم تلقی می‌شود (گینزبرگ و تراسبی، ۱۳۹۲: ۵۳۴-۵۵۴).

توسعه اقتصادی به معنای افزایش در تولید کالا و خدمات یک اقتصاد در یک دوره زمانی است که این توسعه با افزایش اشتغال و ارتقای استاندارد زندگی همراه می‌شود (گینزبرگ و تراسبی، ۱۳۹۲: ۵۳۱). همچنین تحولی آگاهانه و اختیاری است که به یک‌باره اتفاق نمی‌افتد؛ بلکه نیاز به مداخله دولت و برنامه‌ریزی دارد (یوسفی، ۱۳۹۵: ۲۷). نیز فرایندی پیچیده و سیستماتیک است؛ زیرا اقتصاد مدرن، بسیاری از افراد، شرکت‌ها و سازمان‌های دولتی و خصوصی را به هم پیوند می‌دهد (Van den Berg, 2016, p. 7).

امروزه فرهنگ، کالایی است که با تمام جنبه‌های زندگی سروکار پیدا می‌کند. زندگی شهری با توسعه شهرنشینی به یک رهیافت فرهنگی نیاز دارد که این رهیافت همان توسعه فرهنگی است تا نقش دولت و مردم و نهادهای میانجی را سامان دهد. با پیوند دادن فرهنگ و دیگر جنبه‌های زندگی اقتصادی و اجتماعی، برنامه‌ریزی فرهنگی در ایجاد فرصت‌های توسعه برای کل جامعه محلی مفید است (Bennett, 2001, p. 125).

در حالی که امروزه توسعه اقتصادی جایگاه ویژه خود را پیدا کرده، تا کنون به توسعه فرهنگی آنچنان شایسته توجه نشده است؛ در حالی که تمرکز اصلی توسعه فرهنگی به منزله ابزاری برای دولت در راستای فعالیت‌های اقتصادی و صنعتی است و هدف اصلی آن، افزایش مصرف محصولات هنری و تولید هنر در یک مدل صنعتی است (Hawkes, 2001, p. 22). فرهنگ، کالایی در حال تغییر و دگرگونی و در تعامل با انسان و محیط است؛ بدین سبب سطح زندگی، تکنولوژی، درآمد سرانه و ... بر کیفیت آن اثرگذار است؛ در نتیجه، توسعه فرهنگی صرفاً امری در جهت توسعه اقتصادی محض نیست؛ بلکه توسعه‌ای تام و مستلزم دگرگونی و

راستای تشویق توسعه شهرهای خلاق، احیای فرهنگی و جذب طبقه خلاق ظهور پیدا کرده‌اند (گینزبرگ و تراسبی، ۱۳۹۲: ۵۵۴). وظیفه برنامه‌ریزان شهری سازگار کردن تفکرات خود با برنامه‌های فرهنگی است (Smith, 2010, p. 31).

برنامه‌ریزی فرهنگی فرایند توجه به پیامدهای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، زیست‌محیطی، سیاسی و نمادین منابع فرهنگی شهر است (Comedia, 1991, p. 78). در تعریفی دیگر از استیونسون^۱ برنامه‌ریزی فرهنگی رویکردی استراتژیک در بازسازی تصویر شهر و توسعه صنایع فرهنگی است که به طرق مختلف ایجاد حوزه‌های فرهنگی، پرورش فعالیت‌های خلاقانه و بازاریابی در ارزش‌های عمومی و هویت مدنی را شامل می‌شود (Stevenson, 2004, p. 119). لاندری^۲ معتقد است برنامه‌ریزی فرهنگی باید استفاده استراتژیک و جامع از منابع فرهنگی در راستای توسعه شهری و اجتماعی باشد (Landry, 2005, p. 7). یک برنامه فرهنگی دید کلی از ظرفیت‌های فرهنگی شهر به ما می‌دهد، نیازهای شهر و جامعه را ارزیابی می‌کند، نقشه راهی برای آینده توسعه فرهنگی با هدف بهبود زندگی شهروندان ارائه می‌دهد و باعث ایجاد شهری شاخص برای گردشگران و کسب و کارها و تشویق توسعه اقتصادی می‌شود (Smith, 2010, p. 30).

هر برنامه‌ریزی نیازمند شناخت وضعیت موجود و ترسیم وضعیت مطلوب است. در این راستا باید از شاخص‌هایی استفاده کرد که ارزیابی یک برنامه فرهنگی را به عهده دارند. یکی از شاخص‌های استفاده شده در ارزیابی برنامه‌های فرهنگی، شاخص زیست‌پذیری فرهنگی است. این شاخص از معیارهای

توسعه شهری به معنای گسترش نهادهای اقتصادی و اجتماعی شهر در راستای بالفعل کردن توانایی‌ها و استعدادهای بالقوه شهر و شهروندان است. امروزه شهرها به دنبال به کارگیری فرهنگ و فعالیت‌های فرهنگی مانند ساخت موزه‌ها، سالن‌های کنسرت، مراکز هنری، گالری‌ها و ... به منزله بخشی از استراتژی‌های توسعه شهری و احیای آن‌اند (Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007, p. 2). شهرها در سراسر جهان در حال ساخت و برندسازی زندگی فرهنگی شهری به‌عنوان راهی به سوی توسعه اقتصادهای محلی و بازسازی مراکز شهری‌اند (Rosenstein, 2011, p. 12). برای اینکه شهر به‌درستی از هر یک از ویژگی‌های فرهنگ استفاده و تصمیمات درستی اتخاذ کند، نیازمند برنامه‌ریزی دقیق شهری است تا از توسعه فرهنگی به توسعه شهری دست یابد.

ارتباط برنامه‌ریزی فرهنگی با برنامه‌ریزی شهری

«برنامه‌ریزی، فرایند تصمیم‌گیری آگاهانه و ارادی یا یک تلاش نظام‌یافته برای رسیدن به هدف یا اهداف خاصی است (روزبهان، ۱۳۹۴: ۲۲۲)». برنامه‌ریزی مستلزم مراحل تهیه، اجرا و ارزیابی است و برای اینکه برنامه‌ریزی صورت گرفته در جهت توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موفقیت‌آمیز عمل کند، باید مشارکت سیاست‌گذاران، شهروندان، دولت و سایر نهادها را به همراه داشته باشد (عاقلی کهنه‌شهری، ۱۳۸۱: ۱۰).

مفاهیم برنامه‌ریزی فرهنگی، برنامه‌نویسی فرهنگی و برنامه‌ریزی شهری طی دو دهه گذشته با هدف حیات بخشی به شهرها، نواحی صنعتی و اسکله‌ها در

¹ Stevenson

² Landry

مطالعه نخستین تلاش در جهت توسعه شاخص فرهنگ محلی بود.

تعریف زیست‌پذیری فرهنگی: حکومت‌ها

نیازمند درک درستی از نقش فرهنگ در جامعه‌اند و اگر به درستی به این درک برسند، کمک به شکوفایی بسیاری از توانایی‌ها اعم از خلاقیت، استقلال، مشارکت و ... در جوامع خواهند کرد. برای کمک به دولت در رسیدن به درکی درست از نقش فرهنگ، معیارهای بسیاری وجود دارد و یکی از جامع‌ترین آنها معیار زیست‌پذیری فرهنگی است که به منزله جزء جدایی‌ناپذیر جامعه‌ای سالم و پایدار در نتیجه عدالت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری محیطی و زیست‌پذیری اقتصادی^۴ است (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, p. 13). طبق تعریف «پروژه شاخص‌های فرهنگ و هنر» (ACIP^۵)، زیست‌پذیری فرهنگی بیان‌کننده ایجاد، انتشار، تأیید و حمایت از هنر و فرهنگ به منزله بعدی از زندگی روزمره در جوامع است و با استفاده از سه شاخص وجود فرصت‌های مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ سنجیده می‌شود (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, p. 13). زیست‌پذیری فرهنگی دامنه وسیع‌دی‌نفعان هنری از هنرمندان گرفته تا کارشناسان و سرمایه‌گذاران هنری و ... را شامل و همچنین باعث ایجاد منابع هنری جدید در حوزه‌های آموزش، توسعه اجتماعی و ... و کاهش آسیب‌پذیری سیاسی می‌شود و راه را برای ترویج موضوعات جدید هموار می‌کند (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, p. 14) و قلب‌تپنده توسعه جوامع است (Hawkes, 2001, p. 31).

کمی ساده تشکیل می‌شود که شهرها با استفاده از آن، محیط فرهنگی^۱ خود را ارزیابی می‌کنند. ارزیابی محیط فرهنگی یک شهر، هدف ضمنی و آشکار بسیاری از برنامه‌های فرهنگی است؛ از این رو این معیار یک انتخاب منطقی برای ارزیابی تجربی میزان موفقیت یک برنامه فرهنگی محسوب می‌شود (Smith, 2010, p. 8)

زیست‌پذیری فرهنگی، معیاری برای ارزیابی برنامه‌ریزی فرهنگی

کمپین ملی هنر و بنیاد توسعه جوامع، در مارس ۱۹۹۸ کنفرانسی با نام «جوامع خلاق» در لندن برگزار کرد که به دنبال بررسی و بیان اهمیت هنر در توسعه جوامع بود. برگزاری این کنفرانس با رشد اهمیت این منطقه از منظر دولت مرکزی و دولت‌های محلی و همچنین بخش هنر همراه شد. در نهایت گروهی متشکل از نهادهای مرکز جوامع خلاق، کمپین ملی هنر و شبکه‌های داوطلبانه هنر برای پیشبرد این موضوع تشکیل شد. در طی کنفرانس به این نتیجه رسیدند که هیچ معیار مناسبی برای خدمات فرهنگی وجود ندارد و این مسئله، ضعفی اساسی است؛ در حالی که یک شاخص برای خدمات فرهنگی محلی، به آگاهی مردم نسبت به سطح خدماتی که باید داشته باشند و دارند و مقایسه شهرشان با سایر شهرها و مناطق، کمک می‌کند (Mataraso, 1999, p. 4). ماتاراسو^۲ نخستین فردی بود که بعد از این کنفرانس در مقاله‌ای با نام «به سوی شاخص فرهنگ محلی، ارزیابی زیست‌پذیری فرهنگی جوامع»^۳ در سال ۱۹۹۹ به این موضوع پرداخت و این

¹ Cultural environment

² François Matarasso

³ Towards Local Culture Index, Measuring the Cultural Vitality of Communities

⁴ economic viability

⁵ Arts and Culture Indicators Project

است. همچنین استفاده از فرهنگ و هنر در بخش‌های سیاست‌گذاری مانند سیستم‌های سنجش کیفیت زندگی یا برنامه‌های عمومی شهری، مسکن و توسعه اقتصادی نیز جزو این شاخص است. یکی دیگر از عوامل مهم و تأثیرگذار در بخش حمایت، قرارداد سیاست‌های عمومی^۴ درباره فرهنگ و هنر به‌عنوان اولویت اجتماعی است؛ مانند تعلیم آموزش‌های هنری در مدارس دولتی، ایجاد مناطق هنری و سایر موارد. شاخص حمایت از فرهنگ دارای زیرشاخص‌های مخارج عمومی برای حمایت از هنر در همه بخش‌ها (غیرانتفاعی، عمومی و تجاری)، مخارج بنیادی^۵ در حمایت از هنر (غیرانتفاعی، عمومی و تجاری)، کمک‌های داوطلبانه و کمک‌های بخش خصوصی به هنر، حضور هنرمندان، به‌کارگیری فرهنگ و هنر در سایر بخش‌های سیاسی است (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, pp. 18-19).

روش تحقیق

با توجه به اینکه این مطالعه به دنبال شناخت و توصیف وضعیت موجود زیست‌پذیری فرهنگی در کلان‌شهر اصفهان است، از جمله تحقیقات توصیفی تحلیلی محسوب می‌شود. همچنین نتایج پژوهش، کاربردی است؛ از این نظر که مبنای شناخت بهتر از وضعیت فرهنگی و معیار سنجش میزان بهره‌مندی از منابع فرهنگی در اصفهان است و به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در این حوزه کمک می‌کند. منطقه آماری پژوهش، کلان‌شهر اصفهان را در طول سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۵ در بر می‌گیرد. دلیل

اماکن تفریحی است (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, p. 20).

^۴ public policies

^۵ Foundation expenditures

فرصت مشارکت فرهنگی: این شاخص مجموعه‌ای از سازمان‌ها و نهادهای عمومی، غیرانتفاعی، تجاری و غیررسمی همچون موزه‌ها، سالن‌های تئاتر و کنسرت، پارک‌ها، کتابخانه‌ها، رویدادها و بازارهای هنری است که باعث خلق فرصت تعاملات فرهنگی برای ایجاد زنجیره مشارکت فعال در زمینه مصرف و فعالیت هنری مبتدی و حرفه‌ای می‌شود. شاخص فرصت مشارکت فرهنگی دارای زیرشاخص‌هایی اعم از تعداد سازمان‌های غیرانتفاعی، عمومی^۱ و تجاری هنر، خرده‌فروشی‌ها، مراکز غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی هنری، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، هنرستان‌ها و رسانه‌های هنری است (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, pp. 14-15).

مشارکت فرهنگی: هر نوع فعالیت در زمینه فرهنگ و هنر اعم از نام‌نویسی در هنرستان‌ها و دانشگاه‌های هنر، شرکت در کلاس‌های هنری، خرید و مشاهده محصولات هنری، جمع‌آوری مجموعه‌های هنری، گفتگو درباره فعالیت‌های فرهنگی و هنری در رسانه‌ها را مشارکت فرهنگی می‌نامند. این شاخص نیز شامل زیرشاخص‌های خلق هنر، جوامع و انجمن‌های خلق هنر، آموزش هنر، برنامه‌های پس از مدارس هنر، مشارکت مخاطبان، خرید کالاهای هنری، گفتمان درباره هنر و فرهنگ در رسانه است (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, pp. 17-18).

حمایت از فرهنگ: شاخص حمایت از فرهنگ، مخارج عمومی و بشردوستانه^۲ در راستای حمایت از فرهنگ و هنر در بخش‌های تجاری و غیرانتفاعی، حمایت‌های غیرمستقیم^۳ و داوطلبانه از فرهنگ و هنر

^۱ public

^۲ Public and Philanthropic expenditures

^۳ منظور از حمایت‌های غیرمستقیم در هنر، حمایت در بخش‌هایی مانند آموزش و پرورش، کسب و کارهای محرک توسعه اقتصادی، پارک‌ها و

به دست آمده است (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, p. 85).

روش محاسبه معیار زیست‌پذیری فرهنگی براساس گزارش «زیست‌پذیری فرهنگی شهرهای رومانی ۲۰۱۶» میانگین مقادیر سرانه استاندارد (نرمالایز شده) و مراحل زیر را در بر می‌گیرد:

مرحله اول: محاسبه مقادیر سرانه متغیرها به‌ازای مقدار مشخصی از جمعیت مناطق مطالعه‌شده (هر ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت).

$$\text{رابطه ۱} \quad x = \frac{\text{مقدار متغیر مورد نظر}}{\text{جمعیت منطقه}}$$

x: متغیر برآورد مقدار سرانه

مرحله دوم: استانداردسازی مقادیر سرانه.

برای به دست آوردن شاخص واحد از متغیرها و داده‌های متفاوت، به‌طوری‌که این شاخص ترکیبی قابلیت رتبه‌بندی مناطق را دارا باشد، از نرمال کردن داده بهره گرفته می‌شود. روش‌های متفاوتی برای نرمال کردن داده‌ها وجود دارد که در این پژوهش از روش استانداردسازی طبق رابطه (۲) استفاده شد:

$$\text{رابطه ۲} \quad \alpha = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma}$$

در این رابطه، α مقدار استاندارد X ، x_i مقدار واقعی متغیر α ، \bar{x} میانگین و σ انحراف معیار متغیرهای ورودی است (Voicu & Dragomir, 2016, pp. 90-91).

مرحله سوم: محاسبه میانگین ساده متغیرها برای محاسبه زیرشاخص‌ها.

مرحله چهارم: محاسبه میانگین ساده زیرشاخص‌ها برای محاسبه معیار اصلی.

(Voicu & Dragomir, 2016, pp. 90-91).

انتخاب این بازه محدودیت آماری است؛ زیرا داده‌های سال‌های قبل از ۱۳۹۲، ناقص و سالنامه‌های سال‌های ۱۳۹۵ به بعد نیز در دوره نگارش پژوهش به چاپ نرسید. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش اسنادی است. اطلاعات و داده‌های مورد نیاز این پژوهش جزو داده‌های سازمانی محسوب می‌شوند که با مراجعه حضوری یا اینترنت در دسترس‌اند. همچنین بخشی از آمار لازم برای محاسبه معیار زیست‌پذیری فرهنگی از سالنامه‌های آماری فرهنگ و هنر وزارت فرهنگ و ارشاد کشور، سالنامه‌های آماری شهرداری مرکزی، سالنامه آماری کل کشور و سالنامه آمار استانی اصفهان تهیه شده است؛ مابقی داده‌های موجود در سالنامه‌ها، با مراجعه حضوری به اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی کل استان، شهرداری، حوزه هنری استان، تعاونی‌های صنایع دستی اصفهان و اتحادیه کتابفروشی‌ها تهیه شده‌اند. با توجه به محدودیت‌های آماری در به دست آوردن داده در سازمان‌ها تا حد امکان تلاش شد آمار و اطلاعات لازم برای هر شاخص برای رسیدن به معیار زیست‌پذیری فرهنگی و ارزیابی آن در اصفهان فراهم شود.

زیرشاخص‌ها و متغیرهای معیار زیست‌پذیری فرهنگی براساس تعریف این مفاهیم و بر مبنای مطالعات پیشین به‌ویژه گزارش «زیست‌پذیری فرهنگی جوامع ۲۰۰۶» تعریف و استخراج و در جدول (۱) معرفی شده‌اند. معیار زیست‌پذیری فرهنگی، معیار ترکیبی است که از سه شاخص فرصت مشارکت فرهنگی، مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ، تشکیل و مقدار آن براساس مقادیر استخراج شده برای این سه زیرشاخص محاسبه می‌شود که با استفاده از متغیرها و تک‌تک زیرشاخص‌های تشکیل‌دهنده آنها

شاخص‌ها، زیرشاخص‌ها و متغیرهای استفاده‌شده برای ارزیابی آن، تمامی ۵۴ متغیر به کار گرفته شده در جدول (۱) معرفی شده‌اند. این شاخص‌ها، زیرشاخص‌ها و درنهایت متغیرها برگرفته از گزارش «زیست‌پذیری فرهنگی جوامع ۲۰۰۶» است؛ البته شایان ذکر است این گزارش دارای متغیرهای بیشتری است که در این مطالعه به دلیل نبود آمار برخی از آنها و حتی نبود آن فعالیت در کشور، به‌ناچار تعدادی از متغیرها حذف شده‌اند.

در این پژوهش داده‌هایی با واحدهای متفاوت مانند تعداد، مساحت، ساعت و ... آورده شده‌اند. برای جلوگیری از تورش و محاسبه دقیق شاخص‌ها از استانداردسازی استفاده می‌شود و جمعیت را نیز در محاسبه دخیل می‌کنند و درنهایت با میانگین مقادیر سرانه استاندارد هر یک از شاخص‌ها و معیار کل به دست می‌آیند.

معرفی متغیرها و شاخص‌های زیست‌پذیری فرهنگی: برای معرفی معیار زیست‌پذیری فرهنگی،

جدول ۱- معرفی زیرشاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

منبع هر متغیر	متغیرها	زیرشاخص	تعریف شاخص	شاخص
<ul style="list-style-type: none"> - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - پایگاه اطلاع‌رسانی اداره کل موزه‌ها - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان 	<ul style="list-style-type: none"> - فرهنگ‌سراها - مؤسسات فرهنگی - مجتمع‌های فرهنگی - تعداد کلاس‌های آموزشی برگزارشده در حوزه فرهنگی شهرداری - گالری‌ها و نگارخانه‌ها - دوره‌های آموزشی برگزارشده مرتبط با صنایع دستی و میراث فرهنگی - موزه‌ها - گنجایش سالن‌های نمایش - آموزشگاه‌های آزاد فرهنگی و هنری - گنجایش سینما 	<ul style="list-style-type: none"> سازمان‌های غیر انتفاعی، عمومی و تجاری مرتبط با هنر 	<ul style="list-style-type: none"> وجود بستر و زیرساخت‌های مناسب برای خلق تعاملات فرهنگی در جهت ایجاد مشارکت فعال در زمینه‌های فرهنگی و هنری 	فرصت مشارکت فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - اسناد صنف کتاب‌فروشی‌های استان اصفهان - اسناد اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان اصفهان - اسناد صنف فروشگاه‌های صنایع دستی اصفهان 	<ul style="list-style-type: none"> - کتاب‌فروشی‌های فعال - فروشگاه‌های عرضه فیلم و آلبوم‌های موسیقی (ویدیو کلوب‌ها) - فروشگاه‌های صنایع دستی 	<ul style="list-style-type: none"> مراکز خرده‌فروشی هنر 		
<ul style="list-style-type: none"> - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - پایگاه اطلاع‌رسانی کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان کل کشور - سالنامه آماری شهرداری اصفهان 	<ul style="list-style-type: none"> - مساحت پارک‌ها* - کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان - کتابخانه‌ها** 	<ul style="list-style-type: none"> سالن‌های غیر هنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری 		

شاخص	تعریف شاخص	زیر شاخص	متغیرها	منبع هر متغیر
			- بناهای تاریخی براساس آمار موجود در سالنامه‌های آماری - مساجد فعال	- سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان
		جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها	- نمایشگاه کتاب - سایر نمایشگاه‌ها - تعداد مراسم‌های برگزار شده در حوزه فرهنگی - برنامه‌های حوزه هنری - تعداد جشنواره‌های فرهنگی و هنری - تعداد اجرای موسیقی - تعداد اجرا تئاتر	- سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان
		خروجی رسانه‌های متمرکز بر هنر	- روزنامه محلی - مطبوعات محلی - تعداد عنوان کتاب‌های منتشر شده	- سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان
		- هنرستان هنرهای زیبا		
		هنرمندان و فعالان این حوزه	- کل هنرمندان میراث - تعداد ناشران - طراحان کتاب	- اسناد اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری هر استان اصفهان - پایگاه اطلاع‌رسانی خانه کتاب - پایگاه اطلاع‌رسانی خانه کتاب
		مشارکت افراد	- تماشاگران سینما - تماشاگران تئاتر - تماشاگران موسیقی - بازدید کنندگان نمایشگاه کتاب - بازدید کنندگان سایر نمایشگاه‌ها - استفاده کنندگان از کلاس‌های آموزشی شهرداری در حوزه فرهنگی (نفر ساعت) - مخاطبان مراسم برگزار شده در حوزه فرهنگی - مخاطبان جشنواره‌ها - مخاطبان برنامه‌ها و فعالیت‌های حوزه هنری - بازدید کنندگان موزه‌های ذکر شده در آمارنامه‌ها - بازدید کنندگان بناهای تاریخی پربازدید و ذکر شده در آمارنامه‌ها - شرکت کنندگان کلاس‌های آموزشی میراث فرهنگ - آموزش دیدگان فنی و حرفه‌ای در	- سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان - سالنامه آماری شهرداری اصفهان
	هر نوع فعالیت در زمینه فرهنگ و هنر			
مشارکت فرهنگی				

شاخص	تعریف شاخص	زیر شاخص	متغیرها	منبع هر متغیر
			بخش فرهنگ و هنر	- سالنامه آماری استان اصفهان
			- تعداد اعضای کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	- سالنامه آماری استان اصفهان
	گفتمان در رسانه رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر		- پخش برنامه‌های رادیویی حوزه فرهنگ و هنر و معارف اسلامی (ساعت)	- سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان
			- پخش برنامه‌های تلویزیونی حوزه فرهنگ و هنر و معارف اسلامی (ساعت)	- سالنامه آماری شهرداری‌های اصفهان
هدایت از فرهنگ	بودجه دولتی و کمک‌های بخش خصوصی و هر نوع استفاده از فرهنگ و هنر در بخش‌های دولتی ***		- اعتبارات هزینه‌ای اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری (میلیون ریال)	- سالنامه آماری استان اصفهان
			- اعتبارات هزینه‌ای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی (میلیون ریال)	- سالنامه آماری استان اصفهان
			- اعتبارات هزینه‌ای اداره کل تبلیغات اسلامی (میلیون ریال)	- سالنامه آماری استان اصفهان
			- اعتبارات هزینه‌ای حوزه هنری اداره تبلیغات اسلامی (میلیون ریال)	- سالنامه آماری استان اصفهان

منبع: یافته‌های پژوهش برگرفته از (Jackson, Kabwasa, & Herranz, 2006, p. 9).

* مساحت پارک‌ها مجموع پارک‌های شهری، محلی، همسایگی و جنگلی است.

** کتابخانه‌ها مجموع کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی است؛ اما در شهر مشهد، کتابخانه‌های آستان قدس را نیز در بر می‌گیرد.

*** به دلیل نبود آمار مناسب در بخش بودجه کلان‌شهر، از آمار سالنامه‌های استانی سازمان برنامه و بودجه استفاده شده و به دلیل واقع شدن اداره کل هر سازمان در کلان‌شهر اصفهان، اعتبارات اداره کل هر سازمان در نظر گرفته شده‌اند.

یافته‌های پژوهش

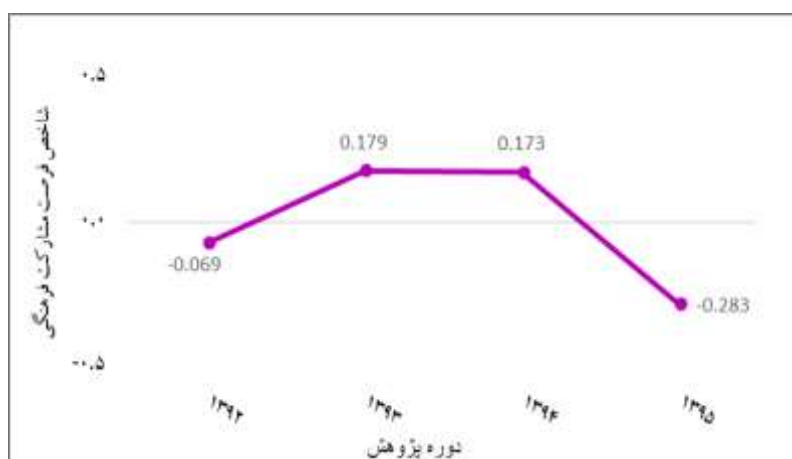
در راستای تحلیل و ارزیابی معیار زیست‌پذیری فرهنگی و هر یک از شاخص‌هایش باید به این موضوع اشاره کرد که مقادیر به‌دست‌آمده برای هر یک از موارد ذکر شده شامل مقادیر مثبت یا منفی‌اند. مقادیر منفی بیان‌کننده وضعیت نامطلوب متغیر، زیرشاخص، شاخص یا معیار مدنظر و مقادیر مثبت بیان‌کننده وضعیت مناسب و مطلوب‌اند. همین‌طور بزرگی و کوچکی عدد به‌دست‌آمده نیز بیان‌کننده شدت مطلوب یا نامطلوب بودن وضعیت شاخص بررسی شده است.

بررسی فرصت مشارکت فرهنگی در

اصفهان: فرصت مشارکت فرهنگی در اصفهان در مقایسه ابتدا و انتهای دوره پژوهش کاهش پیدا کرده و از ۰/۰۶۹- در سال ۱۳۹۲ به ۰/۲۸۳- در سال ۱۳۹۵ رسیده است؛ اما در طول دوره با افزایش نیز روبه‌رو بوده و در سال ۱۳۹۳ با مقدار ۰/۱۷۹ به بیشترین مقدار رسیده که علت اصلی آن، افت و خیز کمتر زیرشاخص‌ها نسبت به سال‌های دیگر بوده است. فرصت مشارکت فرهنگی علاوه بر کاهش در مقدار، در محدوده منفی نیز قرار دارد و این موضوع

زیرشاخص مراکز خرده‌فروشی هنر، کمترین مقدار را در فرصت مشارکت داشته‌اند. در سال ۱۳۹۳ سالن‌های غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری، بیشترین مقدار را داشته و مراکز خرده‌فروشی هنر همچنان کمترین زیرشاخص بوده است. در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ مراکز خرده‌فروشی هنر به بزرگ‌ترین زیرشاخص تبدیل شده‌اند و جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها در سال ۱۳۹۴ و هنرستان هنرهای زیبا در سال ۱۳۹۵ جزو کمترین عوامل بوده‌اند.

نشان‌دهنده وضعیت نامناسب این شاخص در اصفهان است. این شاخص عمده دارای شش زیرشاخص: (۱) سازمان‌های غیرانتفاعی، عمومی و تجاری مرتبط با هنر؛ (۲) مراکز خرده‌فروشی هنر؛ (۳) سالن‌های غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری؛ (۴) جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها؛ (۵) خروجی رسانه‌های چاپ و نشر متمرکز بر هنر و (۶) هنرستان هنرهای زیبا است که در سال‌های مختلف شدت تأثیرگذاری هر یک در فرصت مشارکت فرهنگی متفاوت بوده‌اند. در سال ۱۳۹۲ زیرشاخص هنرستان هنرهای زیبا، بیشترین و

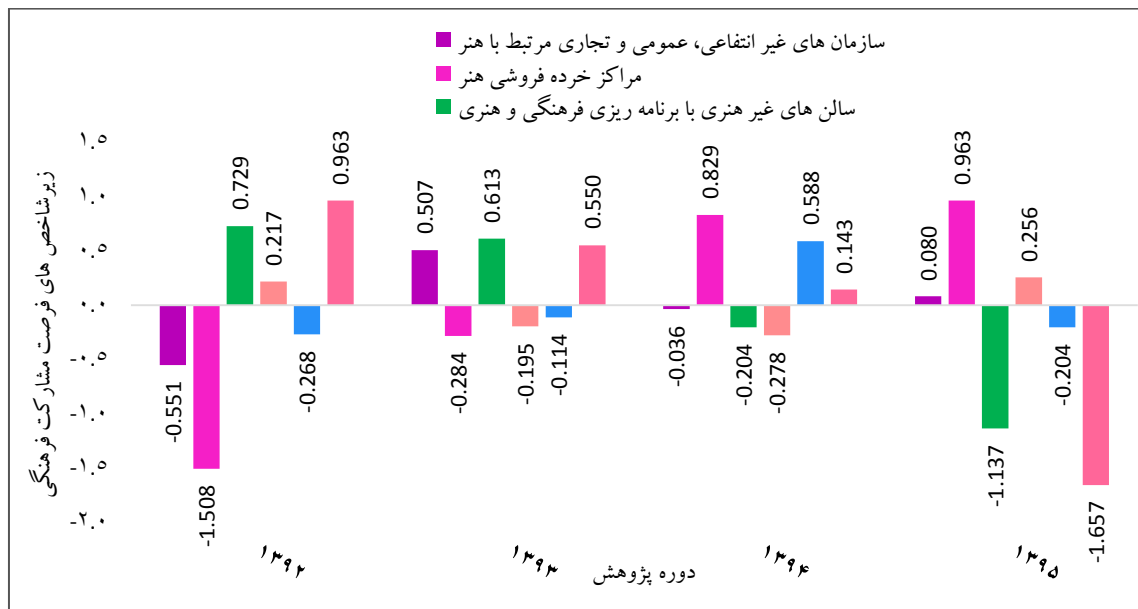
شکل ۱- سیر رشد فرصت مشارکت فرهنگی در اصفهان

پژوهش مواجه شده است؛ به طوری که از ۱/۵۰۸- در سال ۱۳۹۲ به مقدار ۰/۹۶۳ در سال ۱۳۹۵ رسیده و در حدود ۲/۵ واحد افزایش پیدا کرده است. زیرشاخص سالن‌های غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری با سیر نزولی همراه بوده و متأسفانه از مقدار ۰/۷۲۹ در سال ۱۳۹۲ به ۱/۱۳۷- در سال ۱۳۹۵ رسیده است و این موضوع نشان‌دهنده رشدناشتن این زیرشاخص متناسب با رشد جمعیت بوده است. زیرشاخص هنرستان هنرهای زیبا نیز سیر نزولی داشته و با افت شدیدی مواجه شده که علت آن ثابت‌بودن مقدار واقعی هنرستان‌های اصفهان نسبت به رشد جمعیت در طول

در طول این سال‌ها سیر رشد تمام زیرشاخص‌ها صعودی نبوده است و برخی از آنها حتی کاهش پیدا کرده‌اند. زیرشاخص سازمان‌های غیرانتفاعی، عمومی و تجاری مرتبط با هنر از ۰/۵۵۱- در سال ۱۳۹۲ به مقدار ۰/۰۸۰ در سال ۱۳۹۵ و در سال ۱۳۹۳ با مقدار ۰/۵۰۷ به بیشترین مقدار خود در دوره مطالعه شده رسیده است. علت افت و خیز این زیرشاخص، افزایش مقدار واقعی برخی متغیرها در این سال، حتی نسبت به سال بعد یعنی ۱۳۹۴ و کاهش مقدار سرانه در نتیجه رشد جمعیت در سال‌های آتی بوده است. زیرشاخص مراکز خرده‌فروشی هنر با رشد چشم‌گیری در طول سال‌های

سال‌ها بوده است. زیرشاخص جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها در ابتدا و انتهای دوره با تغییر زیادی مواجه نشده است؛ اما در روند خود در دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ کاهش یافته و حتی به مقادیر منفی رسیده و در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و به بیشترین مقدار مثبت خود در طول چهار ساله پژوهش رسیده است. زیرشاخص خروجی رسانه‌های چاپ و نشر متمرکز بر هنر در سال‌های

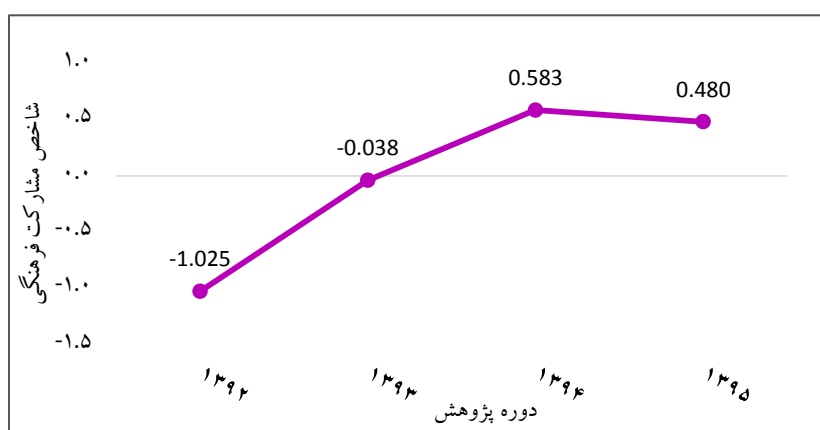
۱۳۹۲-۱۳۹۴ روند صعودی داشته و به بیشترین مقدار خود رسیده است؛ اما در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته و به بیشترین مقدار مثبت خود در طول چهار ساله پژوهش رسیده است. زیرشاخص خروجی رسانه‌های چاپ و نشر متمرکز بر هنر در سال‌های

شکل ۲- سیر رشد زیرشاخص‌های فرصت مشارکت فرهنگی در اصفهان

را در سال ۱۳۹۲ از بین زیرشاخص‌های فرصت مشارکت فرهنگی داشته‌اند. در سال ۱۳۹۳ زیرشاخص هنرمندان و فعالان این حوزه، تأثیرگذارترین عامل بوده و گفتمان در رسانه‌های رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر کوچک‌ترین زیرشاخص در روند رشد مشارکت فرهنگی بوده است. در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ مشارکت افراد، بزرگ‌ترین و به ترتیب زیرشاخص‌های هنرمندان و فعالان این حوزه و گفتمان در رسانه‌های رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر، کوچک‌ترین عامل در شاخص مشارکت فرهنگی بوده است.

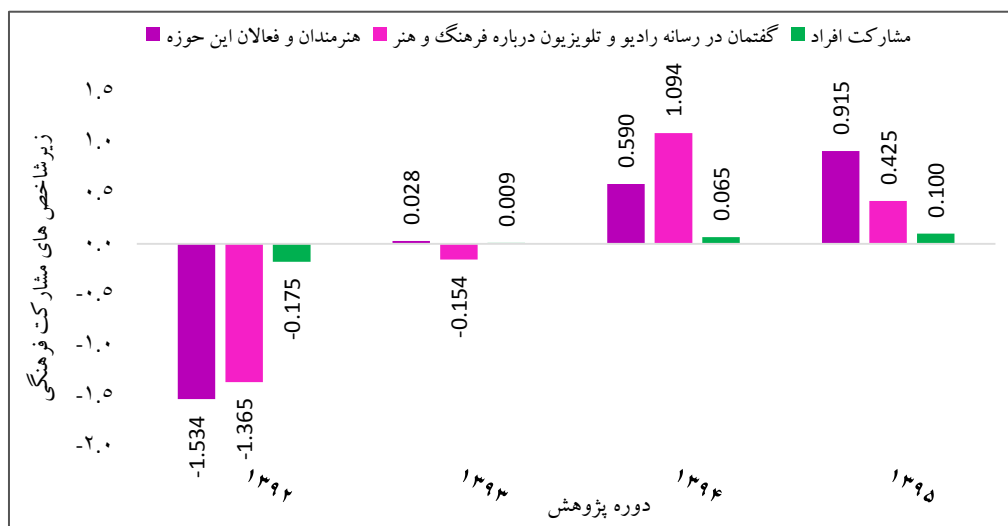
بررسی مشارکت فرهنگی در اصفهان: شاخص
مشارکت فرهنگی در اصفهان روندی تقریباً افزایشی داشته و تنها در سال ۱۳۹۵ با افت اندکی مواجه شده است. این شاخص از ۱/۰۲۵- در سال ۱۳۹۲ به مقدار ۰/۴۸۰ در سال ۱۳۹۵ رسید و توانست خود را تا حدودی به وضعیت مطلوبی برساند. در بین سه زیرشاخص هنرمندان و فعالان این حوزه، گفتمان در رسانه‌های رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر و مشارکت افراد، زیرشاخص مشارکت افراد، بیشترین مقدار و زیرشاخص هنرمندان و فعالان این حوزه، کمترین مقدار

شکل ۳- سیر مشارکت فرهنگی در اصفهان

به افزایش بود و از مقدار ۱/۳۶۵- در سال ۱۳۹۲ به ۰/۴۲۵ در سال ۱۳۹۵ رسید. زیرشاخص مشارکت افراد دارای روند صعودی بود و از ۰/۱۷۵- در سال ۱۳۹۲ به ۰/۱۰۰ در سال ۱۳۹۵ رسید؛ اما با توجه به شکل (۴)، این افزایش بسیار کند صورت گرفته است.

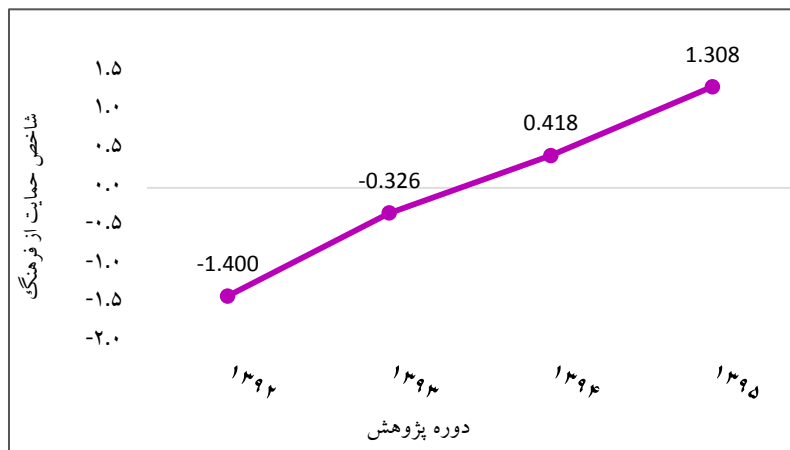
در بررسی تک‌تک زیرشاخص‌ها، هنرمندان و فعالان این حوزه روند کاملاً صعودی داشته و از مقدار ۱/۵۳۴- در سال ۱۳۹۲ به ۰/۹۱۵ در سال ۱۳۹۵ رسیده و نزدیک به ۲/۵ واحد رشد داشته‌اند. گفتمان در رسانه رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر به‌طور کلی رو

شکل ۴- روند زیرشاخص‌های مشارکت فرهنگی در اصفهان

فرهنگ در تجزیه و تحلیل این شاخص از چهار متغیر: (۱) اعتبارات هزینه‌ای اداره کل میراث فرهنگی؛ (۲) صنایع دستی و گردشگری؛ (۳) اعتبارات هزینه‌ای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، اعتبارات هزینه‌ای اداره کل تبلیغات اسلامی و (۴) اعتبارات هزینه‌ای حوزه هنری اداره تبلیغات اسلامی استفاده شده است.

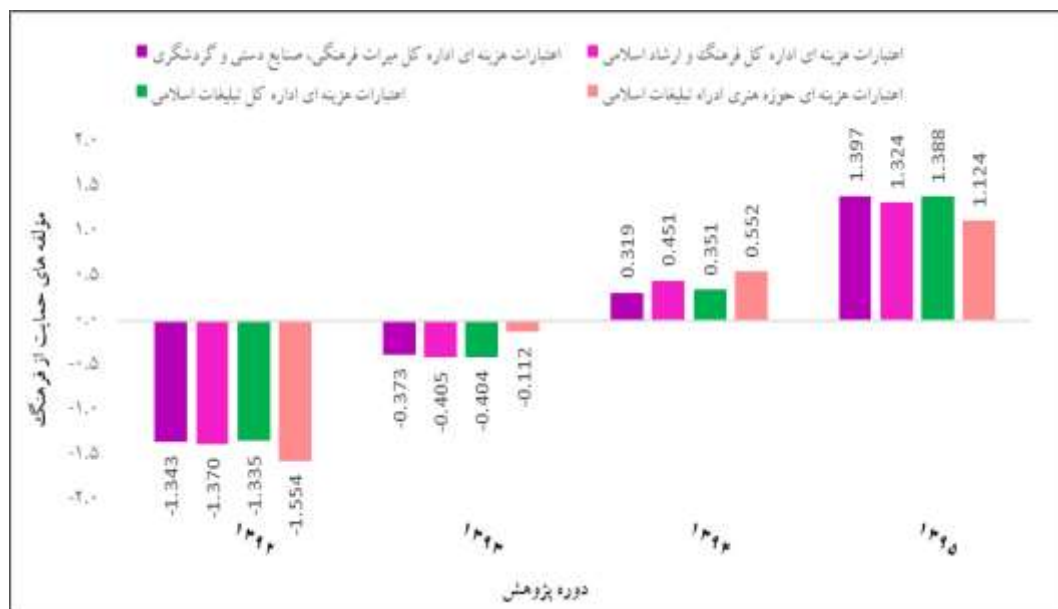
بررسی حمایت از فرهنگ در اصفهان: با توجه به شکل (۵)، مشخص شد حمایت از فرهنگ در اصفهان در دوره پژوهش با شیب تندی در حال افزایش بوده و از مقدار ۱/۴۰۰- در سال ۱۳۹۲ به ۱/۳۰۸ در سال ۱۳۹۵ رسیده و نزدیک به ۲/۷ واحد تغییر مثبت داشته است. به دلیل نبود زیرشاخص در حمایت از

شکل ۵- روند شاخص حمایت از فرهنگ در اصفهان

به ترتیب دارای بیشترین و کمترین مقادیر بودند. در سال ۱۳۹۵ اعتبارات هزینه‌ای اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و اعتبارات هزینه‌ای حوزه هنری اداره تبلیغات اسلامی به ترتیب بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین عامل در بررسی حمایت از فرهنگ در اصفهان بودند. در تحلیل متغیرهای شاخص حمایت از فرهنگ، تمام متغیرها دارای سیر صعودی با ثباتی‌اند و توانسته‌اند از مقدار منفی در سال ۱۳۹۲ به مقدار مثبتی در سال ۱۳۹۵ دست یابند.

در سال ۱۳۹۲ متغیر اعتبارات هزینه‌ای اداره کل تبلیغات اسلامی و اعتبارات هزینه‌ای حوزه هنری اداره تبلیغات اسلامی به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار در حمایت از فرهنگ را داشته‌اند. در سال ۱۳۹۳ اعتبارات هزینه‌ای حوزه هنری اداره تبلیغات اسلامی، بیشترین مقدار و با اختلاف اندک اعتبارات هزینه‌ای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، کمترین مقدار را دارا بوده است. در سال ۱۳۹۴ اعتبارات هزینه‌ای حوزه هنری اداره تبلیغات اسلامی و اعتبارات هزینه‌ای اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

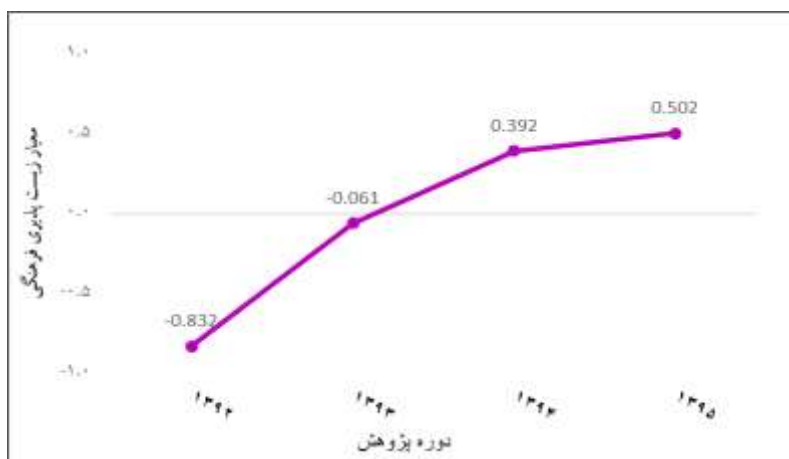

شکل ۶- روند تغییرات متغیرهای حمایت از فرهنگ در اصفهان

مقدار و حمایت از فرهنگ، کمترین مقدار را دارا بوده است. در سال ۱۳۹۴ مشارکت فرهنگی و فرصت مشارکت فرهنگی به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار را داشته‌اند. در سال ۱۳۹۵ حمایت از فرهنگ، بزرگ‌ترین شاخص و فرصت مشارکت فرهنگی برای دومین سال همچنان کوچک‌ترین شاخص بوده‌اند.

بررسی معیار زیست‌پذیری فرهنگی در

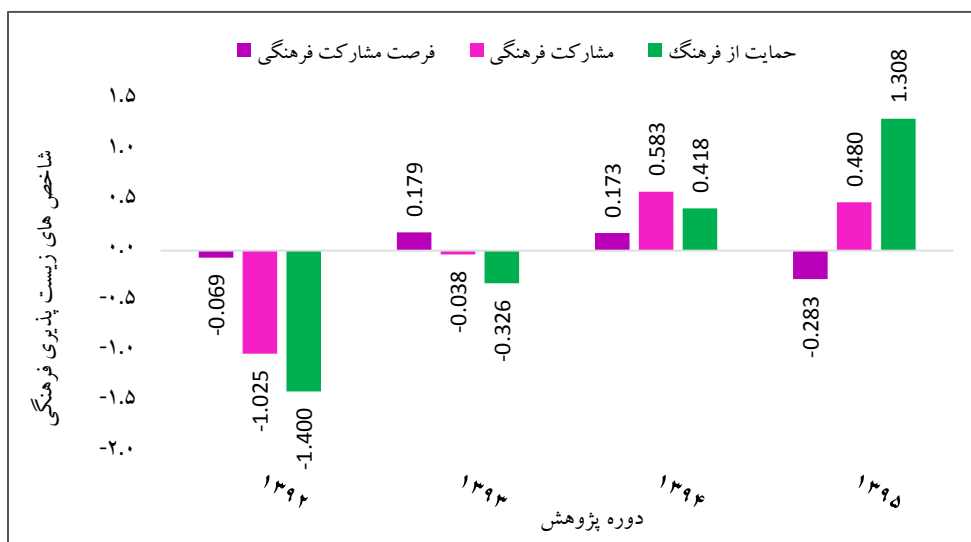
اصفهان: معیار زیست‌پذیری فرهنگی در اصفهان دارای روند افزایشی بوده و توانسته است به مقدار مثبتی در پایان دوره دست یابد و به‌ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت اصفهان از ۰/۸۳۲- در سال ۱۳۹۲ به مقدار ۰/۵۰۲ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. از بین زیرشاخص‌های فرصت مشارکت فرهنگی در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴، بیشترین

شکل ۸- روند تغییرات معیار زیست‌پذیری فرهنگی در اصفهان

و ۱۳۹۴ دارای مقادیر مثبت بود؛ اما شاخص‌های مشارکت فرهنگی و حمایت از فرهنگ در دوره پژوهش روند افزایشی داشتند.

در بررسی یک‌به‌یک شاخص‌های پژوهش در اصفهان، شاخص فرصت مشارکت فرهنگی افت پیدا کرد؛ اما روند کاملاً نزولی نداشت و در سال‌های ۱۳۹۳

شکل ۹- روند تغییرات شاخص‌های زیست‌پذیری فرهنگی در اصفهان

نتیجه گیری

امروزه استفاده از منابع فرهنگی، یکی از روش‌های توسعه شهری و در نهایت توسعه ملی و اقتصادی یک کشور محسوب می‌شود؛ بنابراین، معیار مناسب و جامعی ضرورت می‌یابد که تمام ابعاد فرهنگ اعم از بخش‌های زیرساختی، مشارکت افراد و حمایت‌های مالی را در نظر بگیرد. با توجه به وجود نداشتن معیار چندوجهی برای ارزیابی برنامه‌ریزی و توسعه فرهنگی و به تبع آن، عملکرد نهادهای اجرایی و متولی فرهنگ، در این مقاله سعی در شناساندن معیار زیست‌پذیری فرهنگی و ارزیابی آن برای کلان‌شهر اصفهان شده است.

۱. نتایج بررسی شاخص فرصت مشارکت فرهنگی:

• شاخص فرصت مشارکت فرهنگی در طی چهار سال پژوهش با افت وخیز روبه‌رو بوده است؛ اما به‌طور کلی روند نزولی داشته و در سال ۱۳۹۵ به کمترین مقدار رسیده است. منفی بودن و کاهش این شاخص نشان از ضعف در وجود فرصت‌های مشارکت فرهنگی و نبود بستر و زیرساخت‌های لازم برای خلق تعاملات فرهنگی، متناسب با رشد جمعیت در این کلان‌شهر را داشته است. علت افت این شاخص، کاهش در سه زیرشاخص: (۱) سالن‌های غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری؛ (۲) خروجی رسانه‌های چاپ و نشر متمرکز بر هنر و (۳) هنرستان هنرهای زیبا است.

• علت کاهش در زیرشاخص سالن‌های غیرهنری با برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری، کاهش در تمام مؤلفه‌های آن اعم از مساحت پارک‌ها، کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه‌ها، بناهای تاریخی براساس آمار موجود در سالنامه‌های آماری و تعداد مساجد فعال است؛ به‌طوری که تمام آنها در سال

۱۳۹۵ دارای مقادیر منفی چشم‌گیری بودند و این امر نشان‌دهنده این موضوع است که تعداد هر یک از مؤلفه‌های ذکر شده متناسب با رشد جمعیت اصفهان افزایش نداشته و باعث افت این زیرشاخص شده است. برای جلوگیری از روند نزولی این زیرشاخص باید به فکر ساخت کانون، کتابخانه و مساجد جدید و همچنین افزایش مساحت پارک‌ها بود و در صورت امکان، بناهای تاریخی ناشناخته کلان‌شهر، شناسایی و در راستای ثبت آنها اقدامات لازم انجام شود.

• زیرشاخص خروجی رسانه‌های چاپ و نشر متمرکز بر هنر متشکل از سه مؤلفه روزنامه محلی، مطبوعات محلی و تعداد عنوان کتاب‌های منتشر شده است که کاهش در مؤلفه‌های دوم و سوم، علت اصلی روند نزولی این زیرشاخص بوده است.

• **در نهایت، ثابت ماندن تعداد هنرستان‌های هنرهای زیبا در اصفهان با وجود رشد جمعیت طی دوره مورد مطالعه، سبب شده است این شاخص از بین ۶ زیرشاخص فرصت مشارکت فرهنگی کمترین مقدار را داشته باشد و سبب افت شاخص فرصت مشارکت فرهنگی در شهر اصفهان شود.**

۲. بررسی شاخص مشارکت فرهنگی در اصفهان:

• شاخص مشارکت فرهنگی در دوره پژوهش سیر کاملاً صعودی داشته و توانسته است از مقدار ۱/۰۲۵- در ابتدای دوره به مقدار ۰/۴۸۰ در انتهای دوره برسد و در جایگاه نسبتاً مطلوبی قرار گیرد. این موضوع نشان‌دهنده علاقه افراد و هنرمندان و تمامی فعالان این حوزه به شرکت در فعالیت‌ها و مشارکت‌های فرهنگی و هنری با وجود رشد نامتناسب شاخص فرصت مشارکت فرهنگی به همراه شاخص مشارکت فرهنگی و نبود بستر مناسب در زمینه ایجاد مشارکت فرهنگی است. این شاخص دارای سه زیرشاخص: (۱) هنرمندان

هماهنگ‌کننده شاخص‌ها در این سال‌ها از جمله عوامل رشد چشمگیر این معیار محسوب می‌شود.

• در مقایسه شاخص‌های زیست‌پذیری فرهنگی در اصفهان و تأثیرگذاری آنها بر رشد معیار اصلی، در تمام سال‌های پژوهش، شاخص حمایت از فرهنگ، بیشترین مقدار را داشت و شاخص‌های مشارکت فرهنگی و فرصت مشارکت فرهنگی، در رتبه‌های دوم و سوم قرار داشتند.

• در بررسی روند افزایش و کاهش معیار و شاخص‌ها در اصفهان، شاخص حمایت از فرهنگ در جایگاه مناسب‌تری قرار دارد و بعد از آن، شاخص مشارکت فرهنگی و در نهایت شاخص فرصت مشارکت فرهنگی است. پس نتیجه گرفته می‌شود بودجه سازمان‌های ذکر شده رو به بهبود است و توجه بیشتری به این مقوله شده است؛ اما در بحث زیرساختی دچار مشکل بوده و در وضعیت نامناسبی قرار داشته است و با توجه به استقبال افراد در زمینه مشارکت در فرهنگ و هنر باید بیشتر به این موضوع متمرکز بود و در راستای بهبود فرصت مشارکت فرهنگی گام برداشت.

منابع

- ایزدی، ملیحه و محمدی، جمال (۱۳۹۴). «شناسایی و ارزیابی شاخص‌های کیفیت فضای فرهنگی اجتماعی مطالعه موردی: کلانشهر اصفهان»، *فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری*، ۱۲ (۳)، ۱۱-۳۳.
- روزبهان، محمود (۱۳۹۴). *مبانی توسعه اقتصادی*، نسخه ۵، تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.
- صالحی امیری، رضا و چاوش‌باشی، فرزانه (۱۳۸۷). «الزامات الگوی مدیریت فرهنگی در ایران»

و فعالان این حوزه؛ (۲) گفت‌مان در رسانه رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر و (۳) مشارکت افراد است. هر سه با افزایش همراه بودند و روند صعودی داشتند؛ اما در این بین زیرشاخص هنرمندان و فعالان این حوزه اثرگذارترین عامل بوده است؛ زیرا توانست از مقدار ۱/۵۳۴- با حدود ۲/۵ واحد افزایش به مقدار ۰/۹۱۵ برسد. همچنین مؤلفه هنرمندان میراث فرهنگی، بیشترین تأثیر را در رشد همین زیرشاخص داشته است.

• زیرشاخص گفت‌مان در رسانه رادیو و تلویزیون درباره فرهنگ و هنر در سال ۱۳۹۴ به بیشترین مقدار خود ۱/۰۹۴ رسید و در سال بعد با افت مواجه شد که یکی از عوامل افت این زیرشاخص، علاوه بر روند رشد جمعیت، کاهش در مقدار واقعی متغیر پخش برنامه‌های تلویزیونی حوزه فرهنگ و هنر و معارف اسلامی در سال ۱۳۹۵ بوده است.

۳. بررسی شاخص حمایت از فرهنگ در اصفهان:

• شاخص حمایت از فرهنگ در بین سه شاخص اصلی در رتبه اول واقع شده است؛ زیرا توانست بیشترین رشد را در دوره چهارساله تجربه کند و در حدود ۲/۷ واحد افزایش یابد. همچنین این شاخص در جایگاه بسیار مطلوبی نسبت به دو شاخص دیگر واقع شده است که نشان از توجه هرچه بیشتر مسئولان به بخش فرهنگ و هنر دارد.

۴. نتایج بررسی معیار زیست‌پذیری فرهنگی در اصفهان:

• زیست‌پذیری فرهنگی کلان‌شهر اصفهان در دوره چهارساله پژوهش روند رو به رشدی داشت و توانست به میزان چشمگیری ۱/۳ واحد نسبت به ابتدای دوره افزایش یابد؛ به طوری که از مقدار ۰/۸۳۲- در سال ۱۳۹۲ به مقدار ۰/۵۰۲ در سال ۱۳۹۵ رسید که رشد

ارشدی پور، اعظم، خلیلیان، مائده، نصری، اعظم، موسوی، سیدرسول و فردانی، سعید (۱۳۹۶).

آمارنامه شهر اصفهان سال ۱۳۹۵. اصفهان: سازمان رفاهی و تفریحی شهرداری اصفهان. بازیابی شده در <http://www.isfahan.ir/Index.aspx?lang=1&sub=36>

تعداد موزه‌ها بازیابی شده در ۱۳۹۷/۱/۹، از <http://www.gomchto.ir/etelaate%20muzeha.html>

خوندابی، زهره و شریفیان، فرزانه (۱۳۹۳). سالنامه آماری استان اصفهان سال ۱۳۹۲، اصفهان: استانداری اصفهان، دفتر آمار و اطلاعات و GIS، بازیابی شده در ۱۳۹۶/۱۲/۶، از <https://salnameh.sci.org.ir>

سالنامه آماری استان اصفهان سال ۱۳۹۳ بازیابی شده در ۱۳۹۶/۱۲/۶،

از

https://nnt.sci.org.ir/sites/Apps/yearbook/Lists/year_book_req/Item/newifs.aspx

سالنامه آماری استان اصفهان سال ۱۳۹۴ بازیابی شده در ۱۳۹۶/۱۲/۶،

از

https://nnt.sci.org.ir/sites/Apps/yearbook/Lists/year_book_req/Item/newifs.aspx

قرشی نوش آبادی، سیدعلی و شریفیان، فرزانه (۱۳۹۶).

سالنامه آماری استان اصفهان سال ۱۳۹۵، اصفهان: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان، معاونت آمار و اطلاعات، بازیابی شده در ۱۳۹۶/۱۲/۶، از http://www.mpo-es.ir/dorsapax/Data/Sub_1/File/salnameh1395.pdf

لیست مؤسسات فرهنگی بازیابی شده در ۱۳۹۶/۱۰/۱۹، از <https://tmsh.farhang.gov.ir/fa/list>

Bennett, T. (2001). **Differing diversities: Transversal study on the theme of**

پژوهش‌نامه برنامه‌ریزی فرهنگی، ۲ (۱)، ۱۰۷-۷۵.

لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۲). «توسعه پایدار شهری و توسعه فرهنگی»، **فصلنامه علوم اجتماعی**، ۱۰ (۲۰)، ۱۳۱-۱۵۳.

مظاهری، محمدمهدی، کاوسی، اسماعیل و چاوش باشی، فرزانه (۱۳۸۷). «معرفی مدل‌هایی برای برنامه‌ریزی فرهنگی»، **فصلنامه بصیرت**، ۳۹ (۱۵)، ۳۵-۵۴.

یوسفی، محمدقلی (۱۳۹۵). **استراتژی‌های رشد و توسعه اقتصادی**، جلد ۴، تهران: نشر نی.

ارشدی پور، اعظم، گلستان‌نژاد، ابوالقاسم، خلیلیان، مائده، نصری، اعظم و موسوی، سیدرسول (۱۳۹۵).

آمارنامه شهر اصفهان سال ۱۳۹۲. اصفهان: سازمان رفاهی و تفریحی شهرداری اصفهان. بازیابی شده در ۱۳۹۶/۷/۱۵، از <http://www.isfahan.ir/Index.aspx?lang=1&sub=36>

ارشدی پور، اعظم، گلستان‌نژاد، ابوالقاسم، خلیلیان، مائده، نصری، اعظم و موسوی، سیدرسول (۱۳۹۵).

آمارنامه شهر اصفهان سال ۱۳۹۳. اصفهان: سازمان رفاهی و تفریحی شهرداری اصفهان. بازیابی شده در ۱۳۹۶/۷/۱۵، از <http://www.isfahan.ir/Index.aspx?lang=1&sub=36>

ارشدی پور، اعظم، خلیلیان، مائده، نصری، اعظم، موسوی، سیدرسول و فردانی، سعید (۱۳۹۵).

آمارنامه شهر اصفهان سال ۱۳۹۴، اصفهان: سازمان رفاهی و تفریحی شهرداری اصفهان. بازیابی شده در ۱۳۹۶/۷/۱۵، از <http://www.isfahan.ir/Index.aspx?lang=1&sub=36>

- Lee, T. (2014). *Evaluating Cultural Vitality in US Metropolitan Statistical Areas: Implications for Cultural Planning*. Lincoln, USA: Nebraska Univ.
- Mataraso, F. (1999). **Towards Local Culture Index Measuring the Cultural Vitality of Communities**. Stroud: Comedia.
- Murray, D. (2011). **Economic vitality. How the arts and culture sector catalyzes economic vitality**. Chicago: American Planning Association.
- Rosenstein, C. (2011). **Cultural development and city neighborhoods**. City, culture and society, 2(1), 9-15.
- Stanborough, M. (2011). "The link between: **culture and sustainability in municipal planning**". *Cult Loc Governance*, 3(1-2), 95-100.
- Smith, R. B. (2010). **Sounds Like a Plan: Evaluating Cultural Plans**. Columbus, Ohio, USA: The Ohio State University.
- Stevenson, D. (2004). "Civic gold" rush: **Cultural planning and the politics of the third way**." International journal of cultural policy, 10(1), 119-131.
- Van Den Berg, H. (2016). **Economic Growth and Development**. New Jersey: World Scientific.
- Voicu, Ş., & Dragomir, A. (2016). *cultural vitality in Romania cities*. Bucharest: The National Institute for Cultural Research and Training (INCFRC).
- cultural policy and cultural diversity**. Council of Europe.
- Comedia. (1991). **London World City: The Position of culture**. London: London Planning advisory Committee.
- Florida, R. (2003). **Cities and the creative class**. City & Community, 2(1), 3-19.
- Grodach, C., & Loukaitou-Sideris, A. (2007). "Cultural development strategies and urban revitalization: A survey of US cities." International journal of cultural policy, 13(4), 349-370.
- Hawkes, J. (2001). **THE FOURTH PILLAR OF SUSTAINABILITY: Culture's essential role in public planning**. Melbourne: the Cultural Development Network Victoria.
- Jackson, M. (2006). *Rebuilding the cultural vitality of New Orleans*. The Urban Institute.
- Jackson, M. R., Kabwasa, F., & Herranz, J. (2006). **Cultural Vitality in Communities: Interpretation and Indicators**. Washington: The Urban Institute.
- Landry, C. (2005). **Lineages of the creative city. Creativity and the City**. Netherlands: Architecture Institute.
- Larijani, A. (2016). **Sustainable Urban Development, concepts, features, and indicators**. International Academic Journal of Science and engineering, 6(3), 9-14.

